

*Анатолій Пахарев*

## ПОЛІТИЧНІ ЛІДЕРИ ЛІВОЇ ОПОЗИЦІЇ: ПРОБЛЕМИ КОНСОЛІДАЦІЇ

*Розглядається проблема консолідації лідерів лівих політичних партій України в умовах державної незалежності і опозиційних дій на користь трудящих мас. У роботі простежується вплив лідерів лівої опозиції на політичні процеси в країні в умовах парламентських та президентських виборів, здійснюється спроба виявити фактори зниження цього впливу від виборів до виборів.*

*Ключові слова:* політичний лідер, лівий опозиційний рух, консолідація, парламентські й президентські вибори.

*Paharev A. Political laders of left opposition: problems of consolidation.* In the article we discuss the problem of consolidation of left-wing political parties of Ukraine in conditions of independent statehood as well as the aspect of opposition's actions in favor of workers. In our research we observe the impact of left-wing leaders on political processes in the country in conditions of parliament and president elections in the period of independent statehood. What is more, we try to reveal the factors of this impact's decrease from election to election.

*Key words:* political leader, left-wing opposition movement, consolidation, parliament and president elections.

Наявність опозиційних партій та організацій у суспільстві є невід'ємною ознакою демократії, яка пов'язана з процесом формування, становлення та подальшого розвитку політичної системи. Зміст цієї статті є продовженням аналізу ролі та місця лівої опозиції в політичному процесі сучасної України, що відповідає плановій темі відділу теоретичних і прикладних проблем політології. Попередня стаття, присвячена програмним положенням та політичній діяльності впливових лівих українських партій, надрукована в «Наукових записках» №2 за 2014 рік.

В абсолютної більшості держав так званої усталеної демократії (особливо – в двопартійних системах) провідні партії відрізняються лише тактикою управління (консерватори або ліберали), зберігаючи соціально-економічний та внутрішньополітичний стан у державі. Таким чином, можна дійти висновку, що опозиційність у цих країнах має зовнішньо пропагандистське забарвлення.

Політична боротьба в умовах владного панування буржуазії не обмежувалася внутрішньополітичними конфліктами між різними буржуазними кланами. З другої половини XIX століття на політичну арену висувається лівий пролетарський опозиційний рух, який створювався та формувався внаслідок гострої класової боротьби між пролетаріатом і буржуазією. Ідеологічною основою лівого руху стала марксистська теорія, а організаційним утіленням – утворення соціал-демократичних та комуністичних партій.

Лівий опозиційний рух став головною рушійною силою пролетарських революцій, початок яким поклала Паризька комуна, а головні революційні події припадають на початок ХХ ст., коли пролетарські революції відбулися в Росії, Німеччині (Баварія) та Угорщині. Теоретиками революцій пролетаріату були К. Маркс, Ф. Енгельс, В. І. Ленін та інші інтелектуали лівої опозиції. Класова боротьба трудящих мас формувала політичних лідерів лівого напрямку, які ставали вождями революційних партій та рухів. До плеяди таких лідерів належать: Вільгельм і Карл Лібкнехти, Курт Ейснер, Ернст Тельман (Німеччина), Бела Кун (Угорщина), Г. Плеханов, В. Ленін (Росія), Антоніо Грамши, Пальміро Тальятті (Італія), Марис Торез (Франція), Георгій Димитров (Болгарія), Мао Цзедун (Китай) та інші.

Зростанню політичної ваги та авторитету лідерів лівого руху сприяли об'єктивні і суб'єктивні фактори, серед яких на першому місті був успіх російських більшовиків, які здійснили переможну пролетарську революцію в жовтні 1917 року і побудували першу в світі соціалістичну державу, яка стала могутнім оплотом світового лівого революційного руху. Утворення і діяльність 3-го Комуністичного інтернаціоналу (1919–1943 рр.) надавали досить ефективні можливості лідерам формувати спільну політику в боротьбі за права трудящих та протистояння фашизму.

Розвал СРСР значно послабив міжнародний комуністичний рух і помітно обмежив діяльність його лідерів.

Багатопартійність у колишніх радянських республіках, які стали самостійними державами після серпневих подій 1991 р., формувалася в основному за досвідом західних демократій, хоча в кожній новій країні цей процес мав окремі національні риси. Шляхи створення і функціонування політичних партій на пострадянському просторі відповідали історичним традиціям далекого минулого або ступеню політичної зрілості та культури ініціативних угруповань, які домагалися влади. Розвал Радянського Союзу та єдиної правлячої партії КПРС сприяли утворенню політичних партій з-поміж колишніх комуністів, дисидентів, представників закордонних еміграційних центрів та лібералів, які виявляли владні амбіції. У більшості пострадянських країн були створені домінуючі політичні партії на чолі з впливовими, часто досить харизматичними лідерами або добре організаційно-

ідеологічними угрупованнями політичних еліт. В окремих пострадянських країнах комуністичні партії були заборонені або помітно змінили власні ідейно-політичні програмні положення.

Проблема авторитетного партійного лідера притаманна будь-якій політичній системі, хоча більшість буржуазних ідеологів цей факт намагається заперечувати або замовчувати. Але історичний досвід новітнього часу свідчить, що в періоди гострих соціально-економічних та внутрішньополітичних криз, світових та локальних війн саме авторитетні партійні лідери досить успішно розв'язували проблеми власних суспільств. Відомо, що коли в подібних ситуаціях не з'являлися яскраві лідерські постаті, а влада опинялася в руках бездарних політиків або авантюристів, суспільно-державні проблеми не тільки заганялися в глухий кут, але й завершувалися повним крахом.

Становлення української багатопартійності та появлення численних партійних лідерів, які мали претензії стати загальнонаціональними, відбувалося в суперечливому стані. Пануюча КПУ, чисельність якої перевищувала 3 мільйони членів, в умовах серпневих подій 1991 р. розвалилася за декілька днів. Більшість депутатів-комуністів на чолі з Головою Верховної Ради, вчорашнім другим секретарем ЦК КПУ Леонідом Кравчуком, вийшли з лав партії, а 30 серпня прийняли рішення про заборону Компартії України [8, с.223].

Політичний процес в Україні після розвалу Радянського Союзу мав досить суперечливий характер. З одного боку, з'являлися і набували статусу легальності численні політичні угруповання, які проголошували себе політичними партіями національного та національно-демократичного спрямування, а з іншого боку, ці нові суб'єкти внутрішньої політики країни відрізнялися надзвичайно низьким рівнем організаційної здатності та вульгарно-примітивною ідеологією. Більш-менш організаційно-ідеологічна ситуація була прийнятною в нових політичних партіях, які формувалися колишніми комуністами на підґрунті партійних платформ часів горбачовської «перебудови». Восени 1991 р. були створені дві ліві партії – Соціалістична партія України (СПУ) і Селянська партія України (Сел.ПУ), – основний загальний членів яких становили заборонені комуністи. Лідером СПУ став Олександр Мороз – колишній секретар Київського обкому КПУ.

Ініціатором утворення СелПУ був відомий радянський політичний діяч, який у 1992 р. працював міністром сільського господарства – Олександр Ткаченко. Організаційною основою партії стала Селянська спілка України. Але фактичний фундатор нової селянської партійної структури не міг її очолити, обіймаючи на той час міністерську посаду. На першому з'їзді СелПУ (січень 1992 р.) лідером було обрано депутата Верховної Ради України, директора радгоспу з Херсонщини – Сергія Довганя. СПУ і СелПУ визначилися як опозиційні партійні структури до нової влади [8, с.190, 264, 472, 491].

У жовтні 1993 р. після тривалої і досить гострої внутрішньополітичної боротьби була відроджена Комуністична партія України, яку зареєстрував Мін'юст України на основі відміни незаконної заборони цієї партії в серпні 1991 р. Лідером КПУ було обрано Петра Миколайовича Симоненка, який очолює керівництво партії до цього часу. КПУ з самого початку своєї діяльності після відродження виступає опозиційною структурою до влади, а її програмні вимоги коригуються з умовами внутрішнього і зовнішнього розвитку українського суспільства, спираючись на сподівання широких трудящих мас. Послідовна соціально-економічна і політична позиція КПУ та її лідера висунула партію на авангардну роль у лівому русі держави, а її депутатська фракція неухильно зростала в парламенті до 2002 року [8, с.226–228, 478].

3 липня 1996 р. у політичному процесі України з'явилася і в початкові роки діяльності відіграла помітну політичну роль у внутрішньополітичному житті республіки нова ліворадикальна партія – Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ) на чолі з Наталією Вітренко. Партія була створена внаслідок конфлікту і розколу в керівництві Соціалістичної партії. Н. Вітренко, В. Марченко та інші колишні представники керівних органів СПУ виступили проти деяких дрібнобуржуазних положень програми соціалістів і його лідера О. Мороза.

Лідер ПСПУ Наталія Михайлівна Вітренко до 2002 р. очолювала парламентську фракцію, (на подальших парламентських виборах партія не потрапляла до складу вищого законодавчого органу країни, не долаючи необхідний виборчий бар'єр), двічі була

кандидатом у Президенти України (у 1999, 2004 рр.), посідаючи четверте і п'яте місце у першому турі голосування [8, с.149].

Таким чином, можна дійти висновку, що партійні лідери впливових лівих політичних організацій у початкові часи української державної незалежності формували свої програмні вимоги та власну політичну поведінку, спираючись на гострі соціальні та внутрішньополітичні кризові проблеми суспільства, які виявлялися в настрої більшості населення. Але слід зауважити, що сприятливі для лівого руху внутрішні умови не були використані для створення єдиного та монолітного опозиційного фронту в боротьбі за соціальні та політичні права трудящих мас. Основною причиною цієї ситуації став суб'єктивний фактор: небажання та нездатність лівих партійних лідерів рухатися шляхом консолідації.

Лідери нових лівих партійних структур, з одного боку, мали схожі політико-біографічні якості, які формувалися в умовах КПУ радянських часів, а з іншого боку, здобували політичні погляди, які коливалися між ортодоксальним марксизмом та сучасною західною соціал-демократією, що породжувало політичні розбіжності і гальмувало процес консолідації.

Як свідчать підсумки політичної боротьби та розвиток українського внутрішньополітичного процесу, після серпня 1991 р. керівництво лівих політичних партій зробило певний успіх у завоюванні впливу на населення у виборчих парламентських кампаніях 1994, 1998 рр. та президентських виборах 1999 р., що свідчило про розширення соціальної бази лівого руху. Але неузгодженість лідерів лівих партій у спільних діях у боротьбі за владу зводила нанівець впливові завоювання серед значної частини українського електорату [9, с.227].

Сучасна політична наука має потужний теоретико-методологічний пласт концептуальних робіт, присвячених дослідженню проблем політичного лідерства. У теоретичних працях М. Вебера, Г. Спенсера, Г. Лебона, Ж. Блонделя, М. Херманн, Р. Стогділа, К. Ходжкінсона, Е. Богардуса, О. Панаріна, Є. Кудряшової, Д. Видріна і багатьох інших авторів визначені теоретичні основи політичного лідерства: феномен та концепції лідерства, типологія і стилі лідерського управління суспільством і суспільно-політичними процесами. Так, відома сучасна американська політолог Маргарет

Херманн, визначаючи важливість політичних переконань, особливості стилю управління, мотивації та вміння витримувати тиски з боку опонентів, особливу увагу приділяє біографічним даним, які стали причиною формування та становлення лідерських якостей політика [3, с.81–131].

Усі керівники впливових лівих партій часів української державної незалежності вийшли з лав КПРС, але досвід організаційно-партійного управління мали не всі. Розгляд сучасного політичного статусу лідерів лівих партій має сенс проаналізувати у поєднанні з їх біографічними даними радянських часів.

Лідер Компартії України Петро Миколайович Симоненко народився у серпні 1952 р. в Донецьку. У 1974 р. закінчив Донецький політехнічний інститут за фахом гірничого інженера-електромеханіка. У 1991 р. захистив диплом політолога у Київському інституті політології і соціального управління. У 1974–1975 рр. працював конструктором проектного інституту «Дандіпровуглемаш». З 1975–1988 рр. – на комсомольській роботі, де пройшов шлях від секретаря міськкому і секретаря Донецького обкому до секретаря ЦК ЛКСМУ. У 1988–1991 рр. на партійній роботі: перший секретар Маріупольського міськкому КПУ; секретар з ідеологічної роботи, другий і перший секретар Донецького обкому. Після заборони КПУ працював заступником директора об'єднання «Укрвугіллямаш». Зробив вагомий внесок у процес відродження Компартії України після незаконної заборони в серпні 1991 р. На початку 1993 р. обраний першим секретарем Донецького обкому, а в червні того ж року на з'їзді – першим секретарем ЦК КПУ, посаду якого зберігає дотепер. У 1994–2014 рр. депутат Верховної Ради України, в складі якої очолював фракцію комуністів, входив до парламентських комітетів з питань правової реформи та політики, з питань культури і духовності, був членом парламентської делегації в Парламентській асамблеї Ради Європи і Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД [4, с.664].

Керівник Соціалістичної партії України Олександр Олександрович Мороз народився у селі Буда Тарашанського району на Київщині. У 1965 р. закінчив Українську сільськогосподарську академію за фахом інженера-механіка. У 1983 р. закінчив Київську

вищу партійну школу. Трудову діяльність розпочав інженером сільгосптехніки на Житомирщині. Впродовж 1965–1966 рр. проходив службу в армії. Після звільнення у запас працював викладачем і завідувачем відділення Тарашанського радгоспу технікуму. У 1974–1976 рр. – на інженерних посадах у Київському об'єднанні «Сільгосптехніка». З 1976 р. перебував на партійній роботі: працював завідувачем сектору, заступником завідувача відділу Київського обкому КПУ, першим секретарем партійних комітетів обласних організацій та установ Київщини. В умовах заборони КПУ був ініціатором і організатором створення Соціалістичної партії, лідером якої залишається і сьогодні. У 1996–2007 рр. – народний депутат України. У складі українського парламенту був заступником голови комісії з питань агропромислового комплексу, двічі обирався спікером Верховної Ради (1994–1998, 2006–2007 рр.), головою Комітету Верховної Ради з питань агропромислового комплексу та земельних відносин (1998–2000 рр.) [4, с.467].

Ініціатор створення Селянської партії України Олександр Миколайович Ткаченко народився у березні 1939 р. в місті Шпола Черкаської області. У 1963 р. закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут за спеціальністю «вчений агроном» і Вищу партійну школу при ЦК КПРС. З 1966 р. – на комсомольській роботі (перший секретар Тарашанського райкому комсомолу). З 1970 р. – на партійній роботі: зав. відділу, секретар, перший секретар Тарашанського райкому, інспектор ЦК КПУ. У 1982–1985 рр. – голова виконкому Тернопільської обласної ради. З 1985 р. переходить працювати в уряд УРСР: міністр сільського господарства, перший заступник і голова Держагропрому. Після серпневих подій 1991 р. працював близько року знову міністром сільського господарства. У 1994–2007 рр. депутат Верховної Ради України: перший заступник спікера парламенту, а у 1998–2000 рр. – Голова Верховної Ради. Одночасно у 1996–2001 рр. був заступником голови СелПУ. У листопаді 2001 р. перейшов до лав КПУ, де став членом президії Компартії України [4, с.713].

Лідер Селянської партії України Сергій Васильович Довгань народився у березні 1952 р. в селі Токарівка Білозерського району Херсонської області. У 1974 р. закінчив Херсонський сільськогосподарський інститут ім. О.Цюрупи за спеціальністю агроном.



Кандидат сільськогосподарських наук (1995 р.), доктор сільськогосподарських наук (2010 р.), заслужений працівник сільського господарства України. Близько 22 років працював у сільськогосподарській сфері на Херсонщині на посадах агронома, головного агронома, директора низки радгоспів. Обирався народним депутатом II-III-IV і V скликань Верховної Ради України. Голова СелПУ у 1992–2003 рр. і з 2011 р. У парламенті очолював фракцію партії, був членом Комітету з питань фінансів і банківської діяльності. З 2003 р. перейшов на державну службу. Працював першим заступником міністра охорони навколишнього природного середовища, першим заступником міністра аграрної політики України, головою Херсонської облдержадміністрації. З 2011 р. знову очолює керівництво СелПУ. Спробу злитися зі СПУ у 2012 р. Мін'юст України заборонив [8, с.190].

Голова Прогресивної соціалістичної партії України Наталія Михайлівна Вітренко народилася у грудні 1951 р. в Києві. У 1973 р. закінчила Київський інститут народного господарства за спеціальністю «статистика», доктор економічних наук. Працювала на різних посадах у Держплані УРСР, в Академії наук України, на викладацькій роботі. У 1995–2002 рр. – народний депутат України. До квітня 1996 р. входила в політраду СПУ і була редактором теоретичного журналу соціалістів «Вибір». Після розриву з керівництвом СПУ вийшла з лав цієї партії і разом зі своїми прибічниками заснувала ПСПУ. В парламенті України очолювала фракцію прогресивних соціалістів. Серед лідерів лівих партій має найбільш яскраві харизматичні якості [8, с.149].

Таким чином, аналізуючи біографічні дані лідерів впливових лівих партій сучасної України, можна дійти висновку, що троє з них (П. Симоненко, О. Ткаченко і О. Мороз) мали попередній солідний досвід організаційно-керівної партійної роботи. За плечима С. Довганя вагома господарська керівна робота. Н. Вітренко формувалася у науковій сфері. Всі ліві лідери одержали солідний досвід парламентської боротьби, в тому числі на різних парламентських керівних посадах у роки незалежності.

Ейфорія перших місяців державної незалежності дуже швидко змінилася масовим розчаруванням, викликаним гострою соціально-економічною кризою в українському суспільстві, коли абсолютна

більшість громадян на власній долі відчули, що таке безробіття, шалені борги з пенсій та зарплат, ліквідація усіх інститутів соціального захисту. В промислово-економічній сфері розпочалася широка приватизація, коли вчорашні тінювики та спиритні представники колишньої радянської бюрократії захоплювали й розтягували загальнонародне майно, формуючи майбутні олігархічні клани, які незабаром стали своєрідним компасом внутрішньополітичного життя і зовнішньої політики нової Української держави.

Таким чином, можна констатувати, що початковий процес дикої капіталізації українського суспільства сприяв різкому полівинню настроїв широких трудящих мас, в яких у наявності були не стільки ностальгічні мотиви з радянським минулим, скільки палке бажання соціальної та правової справедливості. Лідери лівих політичних партій досить активно використовували внутрішньополітичні настрої народу як у власних політичних напрямках діяльності, так і в програмних документах власних політичних структур.

Політичні програми лівих партій, особливо їх соціально-економічні блоки, були здебільшого привабливими для трудящих, а окремі розбіжності в питаннях тактики не дуже турбували простих людей [2, с.69–75, 76, 139–144, 222–226].

Результати парламентських та президентських виборів 1990-х – початку 2000-х років свідчать про значну підтримку лівих партій з боку українського електорату. В парламентських виборах – це обрання народними депутатами лівих у таких кількостях, які надавали можливість формувати власні фракції. В президентських виборах – це визначення серйозних конкурентів на вищу державну посаду.

Лідери лівих партій, будучи народними депутатами України, набули позитивного досвіду не тільки парламентаризму, а й сучасної політичної боротьби в умовах буржуазної демократії. Складна соціально-економічна ситуація в країні дозволяла лівим завойовувати вагому частку депутатських мандатів, що надавало можливість формувати і очолювати парламентські фракції, очолювати парламентські комітети та комісії, входити до керівних органів Верховної Ради. Українські виборці, які підтримували соціальні програми лівих партій – а ці програми були в основному націлені на соціальний захист трудящих – сподівалися, що ліві депутати-

парламентарі здатні створити єдину опозицію для розв'язання гострих соціальних проблем в умовах кризової ситуації на користь народу. Звичайно, тактичні розбіжності політичних програм лівих партій мало цікавили простих людей. Вони очікували консолідованих вчинків лівих парламентських фракцій з соціального захисту народних мас.

На жаль, згуртованої лівої опозиції в парламенті не відбулося, що поступово знижувало авторитет і вплив лівих партій в українському суспільстві, а це відбивалося на результатах парламентських виборів, на яких ліві неухильно втрачали депутатську присутність. Ці втрати вимірювалися не тільки скороченням чисельності фракцій, а й непроходженням цілих вчорашніх парламентських партій до складу Верховної Ради України.

Сучасні українські політологи намагаються аналізувати характер і результати виборчих процесів, а також причини зниження впливу лівих партій на вітчизняний електорат. У цих роботах немає єдиної точки зору, а головне – достатньо об'єктивного аналізу. Деякі фахівці вважають, що є тільки об'єктивні фактори: неухильне скорочення виборців середнього і похилого віку, які виховувалися в умовах радянського періоду і найбільш ностальгують за минулим. Є і такі аналітики, які ігнорують кризові наслідки сучасної діяльності. На нашу думку, у наявності є як об'єктивні фактори (вікові зміни електорату, соціальні біди більшості населення і т. інш.), так і суб'єктивні: небажання лідерів лівих партій створити єдиний лівий фронт на благо соціального захисту народу. Міжпартійні та внутрішньопартійні чвари, розколи в керівництві, створення нових менш впливових партій та інша організаційна боротьба суттєво скорочували симпатії українського електорату, а природне розчарування в розрізненій діяльності лівих парламентських фракцій зменшували їх присутність у вищому законодавчому органі держави від виборів до виборів [8, с.460, 475, 495; 5, с.185].

Правда, тимчасова консолідація лідерів лівих парламентських фракцій інколи відбувалася, коли треба було вирішувати питання керівних посад у Верховній Раді. Так, за підтримки депутатів-комуністів лідер СПУ Олександр Мороз двічі обирався Головою українського парламенту (1994–1998 рр., 2004–2007 рр.). Одно-стайна підтримка депутатів фракції КПУ і СПУ дозволила обрати

спікером парламенту у 1998 р. представника керівництва СелПУ Олександра Ткаченка. За підтримки усіх лівих фракцій заступником Голови Верховної Ради України обирався комуніст Адам Мартинюк. Певна консолідація лівих фракцій відчувалася також під час розподілу керівних посад у парламентських комітетах і комісіях. Але всі ці приклади консолідації пов'язані з внутрішньо-парламентською боротьбою за керівні посади і не втілювалися в консолідовані соціальні проекти на користь трудящих.

Присутність лівих впливових партій в українському парламенті часів державної незалежності не тільки підтверджувала їх певний авторитет серед виборців, а й підвищувала політичну вагу партійних лідерів. Так, за часи незалежності відбувалися сім перевибірчих парламентських кампаній, з них дві позачергові – у 2007 і 2014 роках. Але кількість народних депутатів, які репрезентували лівих, після 1998 р. неухильно зменшувалася в умовах браку консолідації.

Парламентські вибори 1994 р. дозволили лівим партіям одержати 132 депутатські мандати (99 – комуністи, 19 – соціалісти, 14 – СелПУ). Вибори 1998 р. були найбільш ефективними для лівих партій, коли до складу Верховної Ради пройшли 173 лівих депутатів (близько 40 відсотків депутатського корпусу): 122 – комуністи, 35 – блок соціалістів і СелПУ; 16 – прогресивні соціалісти. На парламентських виборах 2002 р. ліві одержали вже 85 депутатських місць: 65 – комуністи і 20 соціалісти, а представники СелПУ і ПСПУ опинилися поза межами парламенту. Парламентські вибори 2006 р., які проводилися внаслідок «помаранчевої революції», скоротили кількість лівих парламентарів до 61 (21 – комуніст і 40 – соціалісти). На позачергових виборах 2007 р. до парламенту потрапило лише 27 депутатів-комуністів. Соціалістична партія була усунена з активного політичного процесу. Парламентські вибори 2012 р. надали 32 депутатські мандати комуністам, а вже позачергові парламентські вибори 2014 р., які проводилися в умовах громадянської війни на Донбасі і після втрати Криму, де комуністи мали найбільшу кількість своїх прибічників, залишили поза межами парламенту і КПУ. Таким чином, можна стверджувати, що ліва опозиція опинилася нездатною консолідувати власні можливості для розв'язання гострих

соціально-економічних проблем трудящих мас, а її лідери часто послуговувалися помилковими тактичними заходами та власними амбіціями [5; 6; 7; 8].

Звичайно, політичний авторитет і вплив партійних лідерів багато в чому вимірюється участю в президентських виборах, коли вирішується доля головної загальнонаціональної посади в країні. В українських президентських виборах брали участь керівники лівих партій Петро Симоненко (КПУ), Олександр Мороз (СПУ) та Наталія Вітренко (ПСПУ).

Зважаючи на те, що в Україні часів державної незалежності не з'явився сильний та авторитетний лідер загальнонаціонального гатунку, всі президентські вибори проходили в два тури. Після результатів другого туру визначалася фігура Глави держави. Лідери лівих партій, учасники президентських перегонів, завойовували часто-густо високі місця після першого туру голосування, але потрапили до другого туру виборів лише одного разу – у 1999 році.

Вибори Президента України 1999 р. проходили в умовах загостреної соціально-економічної ситуації, коли до внутрішньо-української додалася світова фінансово-економічна криза, а близько 40% українців опинилися за межею злиденності. Фактично економічні досягнення Президента Л. Кучми зводилися до формування олігархічних кланів, які створювалися та багатіли за рахунок привласнення державної власності. Різке зниження соціального стану більшості населення сприяло полівінню поглядів значної частини виборців, що давало реальні шанси кандидатам лівих партій на успіх.

Соціально-економічна криза, вагома присутність представників лівих партій в українському парламенті, а також значне зростання противників президентської політики Л. Кучми відкривали реальні перспективи перед єдиним кандидатом на президентську посаду від лівого руху. Для цього потрібно було визначитися з єдиною консолідованою кандидатурою, після чого з'єднати всі агітаційно-пропагандистські ресурси й можливості заради досягнення успіху.

Попередній політичний аналіз визначив дві кандидатури від лівого руху на реальну перемогу у президентських перегонах – лідера КПУ Петра Симоненка і керівника СПУ Олександра Мороза. На користь П. Симоненка свідчили такі фактори: зростаючий

власний авторитет (особливо серед виборців Донбасу, Криму та Одеси), досить потужна парламентська фракція у Верховній Раді, більш зрозумілі для простих людей соціальні програмні вимоги. На користь О. Мороза виступала активна парламентська діяльність, у тому числі посада спікера парламенту. Керівництво ПСПУ відмовилося від спільних дій з комуністами і соціалістами, висунувши кандидатуру власного лідера – Наталію Вітренко. Треба зауважити, що між керівництвом КПУ і СПУ були спроби виробити спільну програму висунення єдиного кандидата, але зусилля керівних органів та партійних з'їздів не дали бажаного результату, а партійні друковані органи (газети «Комуніст» і «Товариш») посилювали розбіжності в тактиці найпотужніших лівих партій, що привело до самостійної участі лідерів комуністів і соціалістів у президентських виборах 1999 р. [9, с. 156–159].

Намагання комуністів і соціалістів створити єдиний передвиборчий блок у президентській кампанії 1999 р. були невдалими тому, що соціалісти наполягали на кандидатурі О. Мороза, як голови Верховної Ради, а комуністи – на кандидатурі П. Симоненка, як керівника найпотужнішої парламентської фракції. Але треба зауважити, що напередодні першого туру виборів президента виникали інші альянси політичних діячів і партійних структур, які передбачали успіх. Серед таких альянсів найбільш відомою була так звана «канівська четвірка», до складу якої увійшли лідери лівих партій – Олександр Мороз і Олександр Ткаченко. Крім лівих партій, четвірку склали: колишній голова Уряду та голова СБУ Євген Марчук і мер міста Черкаси і лідер Асоціації міст України Володимир Олійник. Організаційно-політичною основою «канівської четвірки» була «Угода про чесні вибори». Спроби доповнити склад «четвірки» за рахунок лідерів КПУ (П. Симоненка), «громади» (Ю. Кармазіна) та розколотого Руху (Ю. Костенка) не дали результату. Не змогла «четвірка» визначитися з єдиним кандидатом. Є. Марчук і О. Мороз вирішили брати участь у виборах самостійно. О. Ткаченко і В. Олійник відмовилися від власної участі у виборах, а лідер СелПУ надто запізно закликав усіх прибічників голосувати за лідера КПУ [9, с.175–182].

Перший тур президентських виборів дав такий результат: у першій п'ятірці претендентів на президентську посаду опинилися

Л. Кучма – чинний Глава держави (36,49 % голосів), П. Симоненко – лідер КПУ (22,24 %), О. Мороз – лідер соціалістів (11,29 %), Н. Вітренко – лідер прогресивних соціалістів (10,97 %) і Є. Марчук – колишній генерал КДБ і соратник чинного Президента. Таким чином, за результатами першого туру лідери лівих партій здобули сумарно 44,5 відсотка голосів виборців, що усеяло впевненість в успіх у другому турі кандидату від комуністів П. Симоненку [1, с.320].

Але пропагандистська кампанія напередодні другого туру пішла несподіваним шляхом. Лідери СПУ і ПСПУ – О. Мороз і Н. Вітренко – офіційно відмовилися підтримувати П. Симоненка, а своїх виборців не закликали голосувати за кандидата-комуніста. Навпаки, прибічники Л. Кучми та Є. Марчука не тільки згуртувалися, а й, спираючись на адміністративні та інформаційні переваги, перетягнули на свій бік хитких виборців та деяку частину лівого електорату. Перемогу у другому турі здобув чинний Президент Леонід Кучма, який набрав 56,2 % голосів виборців. За Петра Симоненка проголосувало 37,8 % виборців, більше десяти з половиною мільйона чоловік, але це був другий результат [8, с.479].

Таким чином, президентська виборча компанія 1999 р. була майже єдиним шансом в новітній історії України, коли представник лівої опозиції міг стати Главою держави. Але цього не відбулося. Головна причина була у відсутності консолідації лідерів лівих партій, їх власна амбіційність та відверта неприязнь один до одного. Л. Кучма, переможець виборів, також не довго знаходився в ролі тріумфатора. Невдовзі в країні виник і став швидко поширюватися рух «Україна без Кучми!», фіналом якого була «помаранчева революція» [4, с.386].

Об'єктивний дослідницький аналіз неухильного зниження впливу лівих партій, а також лідерів лівого руху в сучасному українському політичному процесі пов'язаний, з одного боку, з фактором досить потужної інформаційно-пропагандистської кампанії антирадянського та антикомуністичного спрямування, яка організаційно, ідеологічно і фінансово підтримувалася всілякими іноземними фондами та структурами. Невід'ємними елементами цієї кампанії були політична та історико-суспільствознавча наука, освіта, діяльність засобів масової інформації.

Сьогодні лідери лівих політичних партій України втратили вплив першого десятиліття державної незалежності. Можна наводити чимало об'єктивних та суб'єктивних факторів, але головне криїться, на нашу думку, у відсутності консолідованих і результативних дій на користь тих верств суспільства, які мають назву трудащих.

---

1. Бондаренко К. Леонид Кучма. Портрет на фоне епохи / К. Бондаренко. – Харьков : Фолио. – 2007. – С.320.
2. Держава, влада та громадянське суспільство у документах політичних партій України (кінець 1980-х – перша половина 2011 рр.). – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011.
3. Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры / А. Д. Пахарев. – К. : Знание Украины, 2001. – С.81–131.
4. Політична енциклопедія. – К. : Парламентське вид-во, 2011.–С.467–468, 664, 713.
5. Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – С.126–186, 340–341.
6. Симоненко П. 26 октября показало, что в Украине нет ни демократии, ни Конституции, ни президента / П. Симоненко // 2000. – 2014. – 31 октября.
7. Спиридонов А. Гонения на КПУ – инквизиция XXI века / А. Спиридонов // Сегодня. – 2014. – 30 сентября.
8. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х– початок 2012 рр.). – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – С. 149, 190–191, 264, 478–479.
9. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. – К. : КМ «Academia», 2000.